

Jeroen den Uyl.

Ik sta voor de Rechtsstaat!

Door: Jeroen den Uyl

25-01-2024

Politiek en Overheid

Al jarenlang zet ik mij in voor de Rechtsstaat. Ik heb de Rechtsstaat lief. Het geeft ons allen, meerderheden en minderheden, de ruimte om onszelf te zijn, vrijelijk te spreken, te verenigen, met neutrale instituten die verantwoording afleggen in democratische organen en met een onkreukbare rechterlijke macht. Voldoende vitaal om zich te weer te stellen tegen economische krachtenbundeling van oligopolies, internationale machtsblokken en grote internationale trends zoals klimaatverandering, migratie.

Een deugdelijke Rechtsstaat is dé onderlegger van ons bestaan. Mij stoot het niet af, ik ben ten slotte staatsrechtjurist van origine. Maar voor anderen lijkt het saaie materie. Iets van een letter en geest; iets van boekenwormen en artikelen. Maar het vormt de basis van ons maatschappelijk vermogen om problemen gezamenlijk te tackelen. Het is het goud in onze handen. Iets wat onze voorouders zelf gemaakt hebben, een menselijk product. Een wonder van procedurele matiging van de macht en een platform voor emancipatie van velen. Niet voor niets dat ik het met een hoofdletter schrijf. Maar dat goud loopt als zand door onze vingers heen.

De ondermijning

In een tijdperk van populistische demagogieën opkomen, is de ondermijning van de Rechtsstaat overduidelijk begonnen. Zij lijken zich te onttrekken aan deugden die afspraken worden nagekomen, leugens bestraft en luchtballonnen leeg geprikt. De ondermijning komt ook door het onvermogen van de overheden in rechtsstaten om problemen op te lossen. Denk aan de (zelf gecreëerde) crises, zoals het Toeslagenschandaal, de Aarbevingsaanpak, de Wooncrisis of de schaarste aan opvang voor asielzoekers, de structurele armoede en kloof tussen arm en rijk. En denk ook aan de externe crises zoals klimaat, internationale veiligheid, die door sommige leiders wordt ontkennd. Ze tasten de legitimiteit van de Rechtsstaat ernstig aan.

Voor- en tegenspoed

Dat zijn genoeg redenen om nog meer voor de Rechtsstaat te staan. Of je 'links' bent of 'rechts'. Of je op de PVV gestemd hebt of de NSC, of op DENK of de Partij voor de Dieren. Welke politieke voorkeur je ook hebt, je staat toch voor de Rechtsstaat? Is de Rechtsstaat niet het beste project waar we allemaal voor willen gaan? De Rechtsstaat is immers een apolitiek vehikel. Een generiek platform voor iedereen. Om elk geluid te horen, om elke minderheid te accommoderen.

Gemeenschappen ontlasten de Rechtsstaat

Staan voor de Rechtsstaat hoeft niet te leiden tot een blinde adoratie voor alles wat door de overheid, in bestuur, politieke en ambtelijke diensten wordt aangepakt. Dat bleek ten volle bij het Toeslagenschandaal. Daar zagen we dat naast de overheidsdiensten, politici en bestuurders, zelfs de Rechterlijke Macht gevangen was in de nauwe blik op fraude en wantrouwen en die waarschuwingen van andere rechters niet oppakte.

De aanpak van het Toeslagenschandaal is inmiddels ook vastgelopen. En ook bij andere beleidsterreinen, zoals de woningbouw, of de gezondheidszorg, lijkt de overheid bij de aanpak van de crises eerder in de weg te lopen dan dat ze bijdraagt aan de oplossing ervan. Het onvermogen van de overheid is een van de ondermijningen van de Rechtsstaat.

De Rechtsstaat zou dan beter af zijn wanneer de overheid taken overlaat aan burgers die deze dan samen kunnen bestieren. Dat is goed voor de draagkracht en daarmee de bestuurbaarheid van het Rijk zelf en daarmee in het vertrouwen in de Rechtsstaat. En het bevordert ook burgerschap, want mensen gaan zich meer verantwoordelijk voelen voor hun omgeving, en gaan samen besluiten nemen over wat het goede is. Zo ontwikkelen zij een deliberatieve kwaliteit, onontbeerlijk voor een democratie, waar mensen uit eigen ervaring weten hoe je samen besluiten neemt terwijl je rekenschap geeft van de belangen van anderen. Een sterke samenleving met gemeenschappen van mensen die samen het goede leven inrichten.

Als mensen hun eigen problemen samen oplossen, betekent dat ook iets voor de Rechtsstaat. De Rechtsstaat wordt daarmee verlost van een alles bedillende overheid die elke vezel van de samenleving tot de overheid rekent en gemeenschappen volstopt met regels en bureaucratie. De Rechtsstaat wordt kleiner als gemeenschappen meer ruimte krijgen. Een kleine maar fijne Rechtsstaat.

Wat we zelf kunnen

Een vitale samenleving van gemeenschappen is ook van cruciaal belang om de grote transities tot een succes te maken. Een *top down* aangestuurde transitie is gedoemd te mislukken. Er zijn momenteel een handvol akkoorden die beogen de transities in de zorg, sociaal domein, wonen en wijken te regisseren. Deze akkoorden onderstrepen de noodzaak van de transitie, maar zij lopen vast. Dat komt omdat ze *top down* zijn aangestuurd, het verkokerd beleid als centrum van focus hebben en de gemeenschappen niet of nauwelijks serieus nemen. In de energietransitie zien we de effecten als burgers wel de ruimte hebben om zelf hun steen kunnen bijdragen. De klimaatdoelen komen dan meteen veel dichterbij. Dat zou ook voor de andere beleidssectoren kunnen gelden.

Op deze manier helpen vitale gemeenschappen de grote transities op te lossen én ze geven de Rechtsstaat de plek terug welke haar het beste past. In één beweging, met meer betrokken inwoners, een mooier Nederland, en bovenal een vitale en toekomstbestendige Rechtsstaat.

Coming out!

Mijn liefde voor de Rechtsstaat is een beetje vreemde liefdesrelatie. Ik ben niet de enige geliefde van de Rechtsstaat. De Rechtsstaat heeft meer geliefden. Nu onze Rechtsstaat het zwaar heeft wil ik al haar geliefden kennen, zodat we met elkaar de Rechtsstaat weer beter kunnen maken. Daarom bepleit ik een *coming out* voor de Rechtsstaat. **Ik sta voor de Rechtsstaat.** En, kom jij er ook voor uit? Ik zie je graag!

Jeroen den Uyl is bestuurder van de Stichting Constitutie voor de Commons.

<https://schatmakers.nl/constitutie-voor-de-commons/>